

DOI: [https://doi.org/10.32347/2707-501x.2022.49\(2\).11-29](https://doi.org/10.32347/2707-501x.2022.49(2).11-29)

УДК 338.1:[658.821:69.003]

О.Ю. Бєсенкова

д.е.н., доцент

ORCID: 0000-0002-1142-5237

О.О. Молодід

к.е.н., ст. наук. співр.

ORCID: 0000-0001-8211-3460

Київський національний університет будівництва і архітектури, Київ

ТЕОРЕТИЧНІ ВИМІРИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА - БІБЛІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті здійснено ґрунтовне дослідження теоретико-методологічних підходів до вимірювання конкурентоспроможності будівельних підприємств як комплексної економічної категорії, що відображає здатність підприємства ефективно функціонувати на ринку, залучати інвестиції, адаптуватися до змін зовнішнього середовища та забезпечувати довгострокову прибутковість. В умовах трансформацій економіки, нестабільного інституційного середовища, зростання конкуренції, зокрема внаслідок реалізації масштабних програм відновлення інфраструктури в Україні, проблема визначення реального рівня конкурентоспроможності підприємств будівельного сектора набуває особливої актуальності.

Уточнено зміст поняття «конкурентоспроможність будівельного підприємства» з позицій системного та ресурсно-функціонального підходів, що дозволяє враховувати як внутрішні характеристики (ресурсний потенціал, технологічний рівень, якість управління, фінансова стабільність), так і зовнішні чинники впливу (галузеві тренди, регуляторне середовище, ринкова кон'юнктура, поведінка конкурентів).

Здійснено порівняльний аналіз існуючих методичних підходів до оцінки конкурентоспроможності, зокрема параметричного, рейтингового, матричного та інтегрального. Визначено переваги й обмеження кожного з них з урахуванням галузевої специфіки будівництва. Обґрунтовано необхідність комплексного багатофакторного оцінювання, яке включає фінансово-економічні, виробничо-технологічні, маркетингові, кадрові та організаційно-управлінські показники. Запропоновано узагальнену структуру показників, що дозволяє формалізувати рівень конкурентоспроможності за допомогою інтегрального коефіцієнта з урахуванням вагової значущості кожного критерію.

Особливу увагу приділено авторським моделям оцінювання конкурентоспроможності, які дозволяють здійснювати як порівняльний аналіз між підприємствами, так і моніторинг внутрішньої динаміки в часі, враховувати специфічні ринкові ризики будівельної галузі, рівень

інноваційного розвитку підприємства, його участь у державно-приватних партнерствах, репутаційний капітал і здатність до залучення фінансування.

Ключові слова: *конкурентоспроможність, конкурентний потенціал, конкурентні переваги, підприємство, інновації, сталий розвиток, соціальна відповідальність бізнесу, соціальні, економічні, екологічні чинники, соціальний захист, корпоративна культура, репутація компанії, економічна безпека.*

Вступ. Досліджень, які присвячено розгляду поняття «У сучасних умовах глобалізації та посилення ринкових викликів категорія конкурентоспроможності підприємства набула ключового значення як у науковому, так і в практичному дискурсі. Дослідження сутності та змісту конкурентоспроможності демонструють багатоваріантність її трактувань, що зумовлено міждисциплінарним характером поняття, а також різними методологічними підходами до його визначення. Саме тому теоретичні виміри конкурентоспроможності потребують ґрунтовного аналізу та систематизації, що створює підґрунтя для подальшого розвитку методичних засад оцінювання та управління цим феноменом.

Бібліографічний аспект дослідження конкурентоспроможності підприємства виступає важливим інструментом для ідентифікації наукових традицій, виявлення ключових концепцій та підходів, а також визначення пріоритетних напрямів розвитку економічної думки. Аналіз літератури дозволяє простежити еволюцію поглядів на природу конкурентних переваг, оцінити актуальність сучасних методів їх вимірювання та обґрунтувати науково-практичні рекомендації щодо підвищення ефективності діяльності підприємств.

Таким чином, актуальність статті зумовлюється необхідністю узагальнення та систематизації наукового доробку з проблематики конкурентоспроможності, що сприятиме формуванню комплексного уявлення про її теоретичні виміри та забезпечить підґрунтя для подальших досліджень у сфері стратегічного розвитку підприємств.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі проблема вимірювання конкурентоспроможності будівельних підприємств розглядається як складна багатовимірна категорія, що інтегрує економічні, організаційні, ринкові та інституційні аспекти. У роботах таких дослідників, як Воронкова А.Є., Дробітько Н.А. та Радева М.М., конкурентоспроможність трактується як системна здатність підприємства забезпечувати стійкі конкурентні позиції завдяки ефективному використанню ресурсів, адаптації до ринкових змін і впровадженню інновацій. Підкреслюється, що для комплексної оцінки цього явища необхідно враховувати як внутрішні чинники (фінансовий стан, організаційна структура, технологічний рівень), так і зовнішні

середовище (ринкова кон'юнктура, рівень конкуренції, державна політика).

Окрему увагу в літературі приділено галузевій специфіці будівельних підприємств. У працях Гойка А.Ф., Тугая А.М., Шилова Е.Й., Семенова А.Г., Марчук Т.С. та Скворцова І.Б. аналізуються характерні риси функціонування суб'єктів будівельної галузі: високий рівень капіталомісткості, циклічність виробництва, тривалі строки реалізації проєктів, залежність від державного регулювання та дозвільних процедур. Ці особливості зумовлюють потребу в специфічних підходах до оцінювання конкурентоспроможності саме у будівельному секторі. Дослідники наголошують на доцільності врахування показників інвестиційної привабливості, технічного стану основних фондів, інноваційної активності та соціальної відповідальності. Зокрема, Скворцов І.Б. пов'язує конкурентоспроможність із потенціалом сталого розвитку підприємства, враховуючи як економічні, так і екологічні та соціальні фактори.

Методичне забезпечення оцінювання конкурентоспроможності представлено в роботах Хрипача В.Я., Рогожина П.С., Семенова А.Г., Лаготюка В.О. та інших. Вони пропонують застосування комплексних індексних, рейтингових та економіко-математичних методів. Значна увага приділяється використанню SWOT-аналізу, матриць SPACE, GE та моделей багатофакторного аналізу. Зеленчук І.Б. та Станко Г.В. розглядають конкурентоспроможність у контексті економічної безпеки підприємства, що є особливо актуальним у періоди нестабільності та кризи. Такий підхід дозволяє поєднати короткострокові оцінки результативності з довгостроковою здатністю до стійкого розвитку.

У контексті цифрової трансформації підприємств актуальними стають праці Верхоглядової Н. та Кононової О., які досліджують роль сучасних інформаційних систем та цифрових технологій у процесах підвищення конкурентоспроможності. Вони підкреслюють, що інформатизація управлінських процесів, автоматизація оцінки ефективності, впровадження електронних платформ і BIM-технологій створюють нові можливості для точного та динамічного моніторингу конкурентних позицій будівельних компаній.

Узагальнюючи проаналізовані підходи, варто зазначити, що науковий дискурс щодо оцінювання конкурентоспроможності підприємств у будівельній сфері демонструє прагнення до інтеграції класичних економічних моделей із сучасними вимогами сталого розвитку, цифровізації та антикризового управління. Водночас залишаються актуальними питання формалізації критеріїв оцінки, обґрунтування вагомості окремих показників та побудови універсальних моделей, адаптованих до умов українського ринку.

Постановка задачі. Метою роботи є теоретичне узагальнення наукових підходів до розуміння конкурентоспроможності підприємств, як економічної категорії.

Основна частина. На нашу думку, основні проблеми, вирішення яких необхідно для належного методологічного забезпечення управління конкурентоспроможності будівельних підприємств:

- по-перше, обґрунтування набору діагностичних показників-індикаторів;
- по-друге, розроблення, апробація й доведення до конкретизованих методичних рекомендацій алгоритмізованої послідовності діагностичних процедур, виконуваних на основі сукупності індикаторів.

Крім того, методологічне забезпечення управління конкурентоспроможністю підприємств будівництва має агрегувати найбільш успішні та ефективні складові існуючих науково-прикладних розробок, які підтвердили свою результативність в управлінні підприємствами інших видів діяльності. Тому з метою формування методологічного базису оцінювання рівня здатності будівельних підприємств до збереження конкурентоспроможності нами було проаналізовано з подальшою систематизацією, по перше показники для оцінювання конкурентоспроможності та способи їх поєднання у цілісному наборі. По-друге, було здійснено класифікацію груп методів для оцінювання конкурентоспроможності підприємств.

На практиці, зазвичай, для оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства використовують різноманітні показники, які в цілому можна класифікувати на одиничні, групові та інтегральні [1, 2, 6].

Тож, розглянемо конкретні авторські підходи до формування конкурентоспроможності підприємства та обґрунтування сукупності показників, на основі яких вона оцінюється. В цілому можна сказати, що часто автори для оцінки рівня конкурентоспроможності використовують цілісні системи фінансових показників.

Зокрема, набори коефіцієнтів прибутку, рентабельності або ж ліквідності. Так, А.Е. Воронкова [3, с. 105] для оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства пропонує використовувати сукупність виробничо-фінансових, інтелектуальних та трудових можливостей підприємства, які б забезпечили йому стійку конкурентну позицію на обраному ринку. Однак, такий підхід не буде враховувати ринкові складові. Також, недоліком даного методу є відсутність бази порівняння.

Науковець В.Я. Хрипач [4] оцінку конкурентоспроможності пропонує проводити на основі двох груп показників. До першої групи він відніс такі показники, як собівартість, ціна виробу та його споживання, умови платежу та поставок, строки та умови гарантійного обслуговування, інші технічні та нормативні параметри. При цьому, автор абсолютно нехтує

ринковими показниками, такими, наприклад, як просування товару на ринку, ринкова частка підприємства або ефективність збуту тощо.

На думку Ю. Бріггема та Л. Гапенські [5, с. 133], рівень конкурентоспроможності підприємства можна оцінити за єдиним показником, а саме за прибутком від реалізації. Далі на основі даного показника необхідно провести ранжування фірм для визначення їх ринкової позиції поміж конкурентів. Та даний метод, на нашу думку, не такий простий як здається. Адже рівень прибутку підприємства-конкурента не завжди є відкритою інформацією, тому використання даного методу ускладнено. Окрім того, за однакового рівня прибутку різні підприємства можуть мати різну кадрову структуру та обсяг реалізованої продукції.

Рис. 3. Структура показників конкурентоспроможності підприємства (розроблено автором на основі [14])

Окрім перелічених вище, сучасна економічна наука пропонує ще значну кількість підходів до вибору параметрів та чинників

конкурентоспроможності підприємства. Тому, пропонуємо розглянути підходи до вибору чинників конкурентоспроможності саме будівельного підприємства (табл. 1).

Таблиця 1

Показники та фактори, що визначають рівень конкурентоспроможності будівельної організації

	Фактори, що впливають	Показники
1	2	3
ФІНАНСОВИЙ СТАН	Оцінка ліквідності	Коефіцієнт абсолютної ліквідності
	Оцінка фінансової стійкості	Аналіз співвідношення позиченого та власного капіталу, коефіцієнт автономії
	Оцінка майнового стану	Коефіцієнти зносу основних засобів, оновлення основних засобів, вибуття основних фондів
	Аналіз рентабельності	Рентабельність всіх активів, рентабельність власного капіталу
	Ефективність використання основних фондів	Фондовіддача
	Аналіз дебіторської заборгованості	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості
	Аналіз кредиторської заборгованості	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості
ПРОДУКЦІЯ	Система контролю якості та рівень якості	Рівень якості виконаних робіт
	Інновації на виробництві та їх потенціал	Інноваційний потенціал
	Частка коштів, що вкладені в запровадження інформаційних технологій	Частка коштів, що вкладені в запровадження інформаційних технологій
ПЕРСОНАЛ	Частка коштів, що вкладені в запровадження нової техніки	Частка коштів, що вкладені в запровадження сучасної техніки
	Кадри	Коефіцієнт стабільності кадрів
	Організаційна структура	Норма завантаження лінійних керівників
	Система обліку та регулювання виробничого процесу та продуктивності праці	Продуктивність праці
	Плинність кадрів	Показник плинності кадрів
	Професійний рівень працівників	Середній стаж роботи, Коефіцієнт працівників, що мають вищу та середню спеціальну освіту
ЗБУТ	Реклама	Коефіцієнт ефективності реклами та засобів стимулювання збуту

* Розроблено авторами на основі [1-16]

Колектив авторів на чолі з В.І. Крамаренком [15, с. 143] пропонує чинники, які дозволяють оцінити конкурентоспроможність підприємства, класифікувавши їх на зовнішні та внутрішні. До внутрішніх факторів віднесено ефективність комунікацій, мотивацію персоналу, трудовий потенціал, фінансове забезпечення, організаційну культуру, маркетингову діяльність, характер та швидкість впровадження інновацій, ефективність технологій тощо. До категорії «зовнішні фактори» автори відносять законодавчу базу, тип та місткість ринку, ринкову інфраструктуру, соціальну ситуацію, характер конкурентів тощо. Науковці не виокремлюють в структурі показників окремо конкурентоспроможність продукції, а оцінюють її опосередковано через інші співвідношення.

В цілому процес управління конкурентоспроможністю будівельного підприємства зводиться до комплексу взаємопов'язаних трьох етапів. До яких автор віднесла формування та розробка конкурентної стратегії, реалізація обраної стратегії та оцінка отриманого результату.

Н.А. Дробітько [18] для оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства пропонує визначати інтегральний показник, який, у свою чергу, ґрунтується на оцінці трьох елементів. Цими елементами є конкурентоспроможність продукції; ринкову активність підприємства; власні можливості підприємства. У свою чергу, власні можливості підприємства характеризують наявність та ефективність використання таких ресурсів підприємства як основні засоби, оборотні засоби та трудові ресурси, тобто з точки зору системного підходу. Представлений автором підхід досить простий у використанні, проте не дозволяє за кожним елементом здійснити аналіз сильних та слабких сторін досліджуваного підприємства при встановленні його конкурентних позицій.

Далі проаналізуємо деякі вітчизняні розробки щодо чинників, що визначають конкурентоспроможності будівельного підприємств. Так, на думку А.Ф. Гойко та Р.Ф. Юрковського [19, с. 32] найбільш вагомою характеристикою ефективності функціонування будівельної фірми є кількість (обсяг) введеного і спорудженого житла. Не менш важливим параметром є кількість реалізованих покупок квартир.

А.Г. Семенов у своїх напрацюваннях [20] зазначає, що до всі індикатори, які прямо або опосередковано визначають рівень конкурентоспроможності будівельних підприємств можна поділити на 4 групи: економічні, соціальні, екологічні та ринкові. Кожна з груп у своєму складі містить від трьох до шести індикаторів., які дозволяють оцінити кожну групу показників з різних боків.

М.В. Микитась [21] при оцінці рівня конкурентоспроможності будівельних підприємств, зазначає, що всі фактори, які можуть впливати на результуючий показник мають бути згруповані на зовнішні та

внутрішні. пропонує визначати площу утворено фігури, котра утворилася на основі бальної оцінки заданих параметрів за формулою:

$$S = \sum_{i=1}^8 S_{i\text{сект}} \quad (1)$$

де S – сукупний рівень конкурентоспроможності багатопрофільного будівельного підприємства;

$S_{i\text{сект}}$ – площа окремого сектора, що відповідає конкурентоспроможності певного напрямку діяльності багатопрофільного будівельного підприємства.

Тобто конкурентоспроможність підприємства представлено за кожним окремим напрямом у вигляді секторів, що займають свою частину кола, відповідно до частки кожного напрямку. Радіусом кожного сектору є оцінка конкурентоспроможності певного напрямку діяльності багатопрофільного підприємства.

При цьому, автор зазначає, що для підтримки високого власного рівня конкурентоспроможності керівництво будівельного підприємств повинно відстежувати рівень конкурентоспроможності, діагностувати вузькі місця та пропонувати заходи щодо їх ліквідації. Варто звернути увагу, що дослідник [22, с. 11] виділяє специфічні чинники конкурентоспроможності щодо кожного суб'єкта інвестиційно-будівельної діяльності.

Т.С. Марчук [23] у своїй дисертаційній роботі пропонує визначати не лише складові, що впливають на рівень конкурентоспроможності будівельних підприємств, але й кількісно оцінити вплив кожного фактору, його вагомість у сукупному економічному результаті, що, у свою чергу, буде характеризувати позицію будівельного підприємства на обраному ринку.

На думку Марчук Т.С. [23] конкурентоспроможність будівельного підприємства має визначатися за формулою:

$$K = \sum_{j=1}^m \alpha_j \frac{b_j}{c}, \quad (2)$$

де K – рівень конкурентоспроможності будівельного підприємства;

b_j – обсяг використання j -го ресурсу;

c – собівартість продукції;

α_j – коефіцієнт важливості j -го фактору.

Автор [20] визначає 20 показників, які мають характеризувати роботу будівельного підприємств. Ці показники визначають певними індикаторами. Наприклад, економічну політику в галузі та її ринках визначають через рентабельність та валовий внутрішній продукт;

інвестиційна політика характеризується відношенням величини можливих інвестиційних залучень до щорічного прибутку; кредитна політика через зіставлення можливого кредитування та величину статутного капіталу тощо.

У своїй статті Н.І. Верхоглядова та О.О. Кононова [24, с. 55] важливу роль відводять інформаційному забезпеченню конкурентоспроможності будівельного підприємства. Так, автори зазначають, що наявна інформаційна база формується на основі внутрішніх та зовнішніх джерел походження. А оцінку конкурентоспроможності будівельного підприємства пропонують виконувати за наступними параметрами:

- результативність складових оперативної конкурентоспроможності підприємства;
- зміна відносної частки ринку обраного будівельного підприємства;
- середньогалузева результативність складових у будівництві;
- зміна відносної частки ринку в середньому по галузі.

При цьому, основним показником результативності конкурентоспроможності будівельного підприємства та його господарської діяльності є порівняння вказаних результатів із середньогалузевими значеннями.

У роботі В.О. Лаготюк [8, с. 11-12] в якості індикаторів конкурентоспроможності підприємства запропоновано використовувати низку фінансово-господарських показників. До таких показників автор рекомендує віднести рентабельність, ліквідність, фінансову стійкість. При цьому, показником, який би свідчив про досягнення конкурентних переваг В.О. Лаготюк обрав корпоративну соціальну відповідальність. Цей самий чинник, у якості провідного для досягнення конкурентоспроможності будівельного підприємства у стратегічному вимірі, обрали І.Б. Скворцов і О.Я. Загорецька [25].

С.В. Беляєва та Т.Л. Зубко [1, с. 79] є прихильницями теорії нечітких множин. Вони зазначають, що експертна система, що ґрунтується на нечітких множинах, повинна включати в себе механізм нечітко-логічного висновку, що в результаті дасть змогу визначити рівень конкурентоспроможності підприємства за результатами аналізу інформації, котра отримується від користувача. На основі функцій належності у [1, с. 79] вони запропонували математичну форму запису у вигляді формули вирішального правила для дуже високого рівня конкурентоспроможності підприємства:

$$\begin{aligned} & \mu^{LB}(X_1, \dots, X_8) = w_{11}^y [\mu^{LB}(X_1) \mu^B(X_2) \mu^B(X_3) \mu^{LB}(X_4) \mu^B(X_5) \mu^C(X_6) \mu^B(X_7) \mu^B(X_8)] x \\ & x w_{12}^y [\mu^{LB}(X_1) \mu^C(X_2) \mu^{LB}(X_3) \mu^{LB}(X_4) \mu^{LB}(X_5) \mu^C(X_6) \mu^B(X_7) \mu^B(X_8)] x \\ & x w_{13}^y [\mu^B(X_1) \mu^{LB}(X_2) \mu^B(X_3) \mu^B(X_4) \mu^B(X_5) \mu^{LB}(X_6) \mu^C(X_7) \mu^{LB}(X_8)] x \\ & x w_{14}^y [\mu^B(X_1) \mu^B(X_2) \mu^{LB}(X_3) \mu^C(X_4) \mu^{LB}(X_5) \mu^B(X_6) \mu^{LB}(X_7) \mu^B(X_8)] \end{aligned} \quad (3)$$

Остаточним варіантом моделі буде та, для якої функція належності вихідної змінної Y буде найбільшою для заданих значень контрольованих параметрів X_{ij} , " i " $\in (1, N)$, " j " $\in (1, M)$. Задання ключових правил дозволяє експерту створити базу даних. Решта правил прийняття рішення для інших підприємств, генеруватимуться при навчанні системи на реальних даних. При цьому, комплексний показник конкурентоспроможності автори [Б1, с. 77] визначають як середнє геометричне всіх досліджуваних підсистем.

Метод порівняння з підприємством - еталоном дозволяє знівелювати недоліки тих методів, які використовують вагові коефіцієнти. Даний підхід ґрунтується на обчисленні запропонованих показників для кількох фірм та обрання найкращого показника за кожним параметром за еталоном.

Ми також вважаємо за доцільне використання теорії нечітких множин у якості методологічного базису оцінювання конкурентоспроможності будівельних підприємств й управління нею. Адже цей, порівняно молодий, науковий напрям, що характеризується максимальною прозорістю обчислювальних процедур, забезпечив можливість створення систем штучного інтелекту, здатних виконувати управління технічними, економічними, біологічними системи в умовах невизначеності.

З огляду на те, що цифровізація економіки передбачає як ширше використання систем штучного інтелекту для розв'язання різноманітних задач, і проблем із застосуванням методів оцінювання на основі нечіткої логіки деталі ставатиме значно менше.

М.О. Овсяк [26, с. 66] зазначає, що рівень конкурентоспроможності будівельного підприємства має визначатися на основі ефективності будівельної діяльності, яка в свою чергу ґрунтується на показниках витрат виробництва на одиницю продукції, фондівіддачі та продуктивності праці; критерію фінансового стану підприємства, що залежить від показників автономії, платоспроможності, ліквідності та оборотності активів; ефективності організації збуту на ринку та критерію конкурентоспроможності будівництва.

У науковій літературі можна виокремити кілька провідних напрямів та підходів, що визначають різні аспекти формування і оцінювання конкурентоспроможності підприємства (табл. 2):

1. Економіко-ресурсний підхід базується на оцінці наявності та ефективності використання матеріальних, фінансових, трудових та інформаційних ресурсів; конкурентоспроможність розглядається як здатність оптимально поєднувати ресурси для досягнення економічної ефективності.

2. Ринково-орієнтований підхід акцент робиться на позиціонуванні підприємства в галузі та на ринку; конкурентоспроможність визначається часткою ринку, привабливістю продукції для споживачів, здатністю адаптуватися до попиту.

3. Функціонально-управлінський підхід розглядає конкурентоспроможність як результат ефективності організаційно-управлінських рішень, системи менеджменту, інноваційних процесів; важливими стають методи стратегічного управління, корпоративна культура, якість менеджменту.

4. Інноваційно-технологічний підхід конкурентоспроможність трактується через спроможність підприємства генерувати та впроваджувати нові технології, продукти, бізнес-моделі; особлива увага приділяється динамічним здібностям та швидкості реагування на зміни.

5. Інтегрально-системний підхід пропонує розглядати конкурентоспроможність як багаторівневу та комплексну характеристику; поєднує економічні, управлінські, соціальні, маркетингові та інноваційні аспекти; дозволяє оцінювати конкурентні переваги підприємства у взаємозв'язку внутрішнього середовища та зовнішніх ринкових факторів.

6. Соціально-орієнтований підхід наголошує на ролі людського капіталу, корпоративної соціальної відповідальності та соціально-трудова відносин; конкурентоспроможність підприємства пов'язується з мотивацією персоналу, розвитком компетенцій і лояльністю споживачів.

Таблиця 2

Основні напрями та підходи до вивчення конкурентоспроможності підприємства

Підхід / напрям	Сутність	Ключові акценти
Економіко-ресурсний	Конкурентоспроможність визначається ефективністю використання ресурсів.	Матеріальні, фінансові, трудові та інформаційні ресурси.
Ринково-орієнтований	Орієнтація на позиції підприємства на ринку та задоволення попиту.	Частка ринку, попит, привабливість продукції.
Функціонально-управлінський	Конкурентоспроможність як наслідок управлінських та організаційних рішень.	Менеджмент, стратегія, корпоративна культура.
Інноваційно-технологічний	Підприємство зберігає конкурентні переваги через інновації та нові технології.	Динамічні здібності, нові продукти, швидкість адаптації.
Інтегрально-системний	Багаторівневий підхід, що поєднує внутрішні та зовнішні чинники.	Комплексність, взаємозв'язок економічних, управлінських та соціальних аспектів.
Соціально-орієнтований	Конкурентоспроможність залежить від людського капіталу та соціальної відповідальності.	Персонал, компетенції, мотивація, лояльність споживачів.

Ця структура відображає основні вектори наукового дискурсу та дозволяє побачити багатовимірність категорії конкурентоспроможності.

Аналіз теоретичних вимірів конкурентоспроможності підприємства свідчить, що дана категорія має багатовекторний і багатокомпонентний характер, що ускладнює її однозначне трактування. Систематизація наукових підходів дозволяє зрозуміти, що в основі формування конкурентних переваг лежить не лише економічна ефективність використання ресурсів, а й здатність підприємства вибудовувати стратегію розвитку з урахуванням динаміки ринкового середовища.

Ресурсно-економічний підхід підкреслює важливість володіння та раціонального використання ресурсів, проте він обмежується статичною оцінкою потенціалу підприємства. Натомість ринково-орієнтований підхід розширює уявлення про конкурентоспроможність, акцентуючи увагу на позиціонуванні підприємства та його здатності задовольняти потреби споживачів. Функціонально-управлінський і соціально-орієнтований напрями демонструють, що результативність бізнесу дедалі більше залежить від якості управління, кадрового потенціалу, корпоративної культури та соціальної відповідальності, які формують довгострокову стійкість на ринку.

Інноваційно-технологічний підхід підкреслює стратегічне значення інновацій та технологій, що забезпечують підприємству динамічність та гнучкість в умовах швидких змін середовища. Найбільш універсальним є інтегрально-системний підхід, який дозволяє комплексно оцінювати конкурентоспроможність як результат взаємодії економічних, управлінських, інноваційних і соціальних факторів.

Отже, конкурентоспроможність підприємства варто розглядати як багатовимірне явище, що поєднує ресурсні, ринкові, управлінські, технологічні та соціальні компоненти. Таке узагальнене бачення створює підґрунтя для формування більш гнучких методологій її оцінювання та управління, а також визначає перспективні напрями розвитку наукових досліджень у цій сфері.

Важливим аспектом забезпечення довгострокової конкурентоспроможності підприємств є перехід до соціально відповідального розвитку, який може забезпечити формування конкурентних переваг підприємства в довгостроковій перспективі.

Щоб розвивати корпоративну соціальну відповідальність (КСВ), будівельні компанії можуть прийняти такі стратегії:

1. Інтеграція КСВ в основні операції

КСВ має бути вбудованою в кожную стадію реалізації проекту, від проектування та планування до виконання та після будівництва. Це включає:

- Включення стандартів екологічного будівництва, таких як LEED або BREEAM.

- Взаємодія з громадами на етапі планування для завчасного вирішення проблем.

2. Створення прозорих механізмів звітності

Прозоре звітування про ініціативи КСВ за допомогою звітів про сталий розвиток або розкриття ESG покращує підзвітність і зміцнює довіру з боку інвесторів, клієнтів і спільнот.

3. Співпраця із зацікавленими сторонами

Партнерство з урядовими установами, неурядовими організаціями та галузевими асоціаціями може посилити вплив ініціатив КСВ і надати додаткові ресурси та досвід.

4. Інвестування в розвиток робочої сили

Надання навчальних програм для працівників щодо безпеки, сталого розвитку та нових технологій покращує можливості робочої сили та зменшує нещасні випадки, затримки та неефективність.

5. Застосування цифрових інструментів для сталого розвитку

Такі технології, як інформаційне моделювання будівель (BIM), зйомка безпілотниками та керування проектами за допомогою штучного інтелекту, можуть підвищити ефективність використання ресурсів і зменшити відходи, узгоджуючи цілі КСВ і покращуючи економічні результати.

Хоча КСВ пропонує численні переваги, її ефективне впровадження в будівельній галузі викликає труднощі:

1. Високі початкові витрати - впровадження екологічно чистих технологій або інвестування в громадські програми може вимагати значних початкових інвестицій.

2. Недостатня обізнаність - менші фірми можуть не розуміти стратегічних переваг КСВ.

3. Опір змінам - усталені практики та мислення, орієнтоване на отримання прибутку, можуть перешкоджати прийняттю КСВ.

Вирішення цих проблем вимагає зусиль у масштабах усієї галузі, включаючи освіту, стимули та співпрацю між зацікавленими сторонами.

Висновки. У результаті дослідження теоретико-методологічних підходів до вимірювання конкурентоспроможності будівельних підприємств було встановлено, що дана категорія має багатовимірний, системний характер і формується під впливом комплексу внутрішніх та зовнішніх чинників. Конкурентоспроможність у будівельній галузі слід розглядати не лише як здатність підприємства утримувати стабільні позиції на ринку, але і як стратегічну характеристику його стійкості, інноваційності, гнучкості та здатності до довгострокового розвитку в умовах мінливого середовища.

Проведений аналіз літератури засвідчив, що існує значна варіативність підходів до оцінювання конкурентоспроможності: від класичних індексних методів до багатофакторного та інтегрального моделювання, з

активним включенням цифрових технологій, зокрема інтелектуальних інформаційних систем, рейтингування, цифрової трансформації управління тощо. Водночас простежується потреба у галузевій адаптації інструментарію, з урахуванням специфіки будівельної діяльності: циклічності, проектного типу управління, високої капіталомісткості, залежності від регуляторної політики, великої кількості учасників і зовнішніх ризиків.

Таким чином, системний підхід до вимірювання конкурентоспроможності будівельних підприємств дозволяє не лише здійснювати поточну діагностику їх ринкових позицій, але й формувати стратегічні напрями розвитку, підвищення інвестиційної привабливості та стійкості в умовах нестабільного економічного середовища. Отримані результати створюють підґрунтя для розробки практичного інструментарію оцінки конкурентоспроможності, який враховує сучасні виклики ринку та специфіку функціонування галузі.

Використана література:

1. Беляєва С.В. Методика визначення конкурентоспроможності підприємства (теоретичний аспект) / С.В. Беляєва, Т.Л. Зубко // Інноваційна економіка. – 2013. – № 6. – С. 77-81.
2. Тугай А.М., Шилов Е.Й., Гойко А.Ф. Економіка будівельної організації:–К.: Міленіум, 2002. –224 с.
3. Воронкова А. Е. Стратегічне управління конкурентоспроможність Потенціал підприємства: Діагностика та організація / А. Е. Воронкова. LUGANSK: Видавничий будинок Східного університету. Національний. UN-TE, 2004.-315 с.
4. Економіка підприємства / ред. В.Я. Хрипач. -2 -е видання. Економіка Propress, 2001. 464 с.
5. Брігем Ю. Фінансовий менеджмент: Повний курс: у 2 томи / ю. Брігем, Л. Гапенський; на. з англійської. Ред. В.В. Ковалев. Екон. Shk., 2006.
6. Тугай А.М., Шилов Е.Й., Гойко А.Ф. Економіка,будівництва. –К, 2003. –224 с.
7. Рогожин П.С., Гойко А.Ф. Економіка будівельних організацій. –К.: Видавничий дім «Скарби», 2001. –448 с.
8. Лаготюк В.О. Забезпечення конкурентоспроможності підприємств галузі птахівництва. – Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – ННЦ «Інститут аграрної економіки», Київ, 2019, 18с.
9. Станко Г. В. Фінансово-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за

спеціальністю 08.00.04. – Подільський державний аграрно-технічний університет, Кам'янець-Подільський, 2016. – 20 с.

10. Зеленчук І.Б. Формування конкурентоспроможності молокопереробних підприємств в контексті економічної безпеки. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами(за видами економічної діяльності). – Подільський державний аграрно-технічний університет Міністерства освіти і науки України, м. Кам'янець-Подільський, 2016. – 20 с.

11. Дяченко Т.О. Визначення конкурентоспроможності автотранспортних підприємств та стратегії її підвищення: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.07.04 / Т.О. Дяченко ; Нац. авіац. ун-т. — К., 2002. — 20 с.

12. Гойко А.Ф., Ізмайлова К.В., Куликов П.М. Економіка будівництва. К.КНУБА, 2014. 140 с.

13. Капітанець Ю.О. Визначення та забезпечення конкурентоспроможності підприємства: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / Ю.О. Капітанець ; Терноп. нац. екон. ун-т. — Т., 2009. — 20 с.

14. Баглай І.Є. Вибір та економічне оцінювання стратегії конкуренції промислових підприємств в умовах іноземного інвестування: Автореф. дис.канд.екон. наук: 08.00.04/І.Є.Баглай; Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2018. - 24 с..

15. Тенденції розвитку економіки та формування сучасної системи управління іноземними економічними відносинами: Регіональний аспект: [Монографія] / під загальним ред. проф. Крамаренко В.І. Культура народів регіону Чорного моря, 2007 р. - 263 с..

16. Радева М.М. Комплексне оцінювання конкурентоспроможності підприємства / М.М. Радева, П.М. Маслов // Держава та регіони. – 2004. - №3. С. 176-180.

17. Беленкова О.Ю. Стратегія та механізми забезпечення конкурентоспроможності будівельних підприємств на основі моделі сталого розвитку: монографія. Київ: Ліра-К, 2020. 512 с.

18. Дробітько Н.А. Управління конкурентоспроможністю в умовах ринкової економіки: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Н.А. Дробітько. Х.: ХНЕУ, 2001. – 20 с.

19. Гойко А.Ф. Оцінка конкурентоспроможності будівельних Підприємств, зайнятих у пайовому будівництві / Гойко А.Ф., Ручковський Р.Ф. //Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин. - 2012. - № 27. - С. 29-37 - Режим доступу: <http://ways.knuba.edu.ua/article/view/200435/200583>.

20. Семенов А.Г. Формування продуктивної траєкторії стратегічної конкурентоспроможності будівельних підприємств на базі економічного

імунітету / А.Г. Семенов// Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин. 2019. № 40. Ч.2. С. 3-9.

21. Микитась М.В. Підвищення конкурентоспроможності будівельного підприємства Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин. 2012. № 26. С. 143-149.

22. Сомов М.В. Управління конкурентоспроможністю будівельного підприємства державної форми власності: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / М.В.Сомов; КНУБА К., 2013. — 21 с.

23. Марчук Т.С. Економічна оцінка конкурентноздатності будівельних організацій: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Т.С. Марчук ; Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. — К., 2010. — 17 с.

24. Верхоглядова Н., Кононова О. Інформаційне забезпечення управління конкурентоспроможністю будівельного підприємства / Н. Верхоглядова, О. Кононова// Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – 2016. – № 4(236). – С. 47-58..

25. Скворцов І.Б. Формування стратегічної конкурентоспроможності і

26. антикризового потенціалу будівельного підприємства на базі сталого розвитку/ І.Б. Скворцов, О.Я. Загорецька// Будівельне виробництво 2019. №68, С.117-121

27. Овсюк М. О. Удосконалення методів конкурентоспроможності будівельного підприємства в умовах кризи // Бізнес Інформ. 2011. №6. С. 65 – 67.

References:

1. Bieliaieva S.V. Metodyka vyznachennia konkurentospromozhnosti pidpriemstva (teoretychnyi aspekt) / S.V. Bieliaieva, T.L. Zubko // Innovatsiina ekonomika. – 2013. – № 6. – S. 77-81.

2. Tuhai A.M., Shylov E.I., Hoiko A.F. Ekonomika budivelnnoi orhanizatsii:—K.: Milenium, 2002. —224 s.

3. Voronkova A. E. Stratehichne upravlinnia konkurentospromozhnist Potentsial pidpriemstva: Diahnostyka ta orhanizatsiia / A. E. Voronkova. LUGANSK: Vydavnychiy budynok Skhidnoho universytetu. Natsionalnyi. UN-TE, 2004.-315 s.

4. Ekonomika pidpriemstva / red. V.Ia. Khrypach. -2 -e vydannia. Ekonomika Propress, 2001. 464 s.

5. Brihem Yu. Finansovyi menedzhment: Povnyi kurs: u 2 tonny / yu. Brihem, L. Hapenskyi; na. z anhliiskoi. Red. V.V. Kovalev. Ekon. Shk., 2006.

6. Tuhai A.M., Shylov E.I., Hoiko A.F. Ekonomika,budivnytstva.—K, 2003. —224 s.

7. Rohozhyn P.S., Hoiko A.F. Ekonomika budivelnnykh orhanizatsii. —K.: Vydavnychiy dim «Skarby», 2001. —448 s.

8. Lahotiuk V.O. Zabezpechennia konkurentospromozhnosti pidpriemstv haluzi ptakhivnytstva. – Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata ekonomichnykh nauk za spetsialnistiu 08.00.04 –

ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy (za vydamy ekonomichnoi diialnosti). – NNTs «Instytut ahraryno ekonomiky», Kyiv, 2019, 18s.

9. Stanko H. V. Finansovo-ekonomichnyi mekhanizm zabezpechennia konkurentospromozhnosti silskohospodarskykh pidpriemstv. – Rukopys. Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata ekonomichnykh nauk za spetsialnistiu 08.00.04 – ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy (za vydamy ekonomichnoi diialnosti). – Podilskyi derzhavnyi ahraryno-tekhnichnyi universytet, Kamianets-Podilskyi, 2016. – 20 s.

10. Zelenchuk I.B. Formuvannia konkurentospromozhnosti molokopererobnykh pidpriemstv v konteksti ekonomichnoi bezpeky. – Rukopys. Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata ekonomichnykh nauk za spetsialnistiu 08.00.04 – ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy (za vydamy ekonomichnoi diialnosti). – Podilskyi derzhavnyi ahraryno-tekhnichnyi universytet Ministerstva osvity i nauky Ukrainy, m. Kamianets-Podilskyi, 2016. – 20 s.

11. Diachenko T.O. Vyznachennia konkurentospromozhnosti avtotransportnykh pidpriemstv ta stratehii yii pidvyshchennia: Avtoref. dys... kand. ekon. nauk: 08.07.04; Nats. aviats. un-t. — K., 2002. — 20 s.

12. Hoiko A.F., Izmailova K.V., Kulykov P.M. Ekonomika budivnytstva. K.KNUBA, 2014. 140 s.

13. Kapitanets Yu.O. Vyznachennia ta zabezpechennia konkurentospromozhnosti pidpriemstva: avtoref. dys... kand. ekon. nauk: 08.00.04 / Yu.O. Kapitanets ; Ternop. nats. ekon. un-t. — T., 2009. — 20 s.

14. Bahlai I.Ie. Vybir ta ekonomichne otsiniuvannia stratehii konkurentsii

15. promyslovykh pidpriemstv v umovakh inozemnoho investuvannia: Avtoref. dys.kand.ekon. nauk: 08.00.04/I.Ie.Bahlai; Nats. un-t «Lvivska politekhnika». Lviv, 2018. - 24 s..

16. Tendentsii rozvytku ekonomiky ta formuvannia suchasnoi systemy upravlinnia inozemnymy ekonomichnymy vidnosynamy: Rehionalnyi aspekt: [Monohrafiia] / pid zahalnym red. prof. Kramarenko V.I. Kultura narodiv rehionu Chornoho moria, 2007 r. - 263 s..

17. Radieva M.M. Kompleksne otsiniuvannia konkurentospromozhnosti pidpriemstva / M.M. Radieva, P.M. Maslov // Derzhava ta rehiony. – 2004. - №3. S. 176-180.

18. Bielienkova O.Iu. Stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia konkurentospromozhnosti budivelnykh pidpriemstv na osnovi modeli staloho rozvytku: monohrafiia. Kyiv: Lira-K, 2020. 512 s.

19. Drobitko N.A. Upravlinnia konkurentospromozhnistiu v umovakh rynkovoï ekonomiky: avtoreferat dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk / N.A. Drobitko. Kh.: KhNEU, 2001. – 20 s.

20. Hoiko A.F. Otsinka konkurentospromozhnosti budivelnykh Pidpriemstv, zainiatykh u paiovomu budivnytstvi / Hoiko A.F., Ruchkovskyi R.F. //Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti budivnytstva v umovakh

formuvannya rynkovykh vidnosyn. - 2012. - № 27. - S. 29-37 - Rezhym dostupu: <http://ways.knuba.edu.ua/article/view/200435/200583>.

21. Semenov A.H. Formuvannya produktyvnoi traektorii stratehichnoi konkurentospromozhnosti budivelnnykh pidpriemstv na bazi ekonomichnoho imunitetu / A.H. Semenov// Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti budivnytstva v umovakh formuvannya rynkovykh vidnosyn. 2019. № 40. Ch.2. S. 3-9.

22. Mykytas M.V. Pidvyshchennia konkurentospromozhnosti budivelnnoho pidpriemstva/ Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti budivnytstva v umovakh formuvannya rynkovykh vidnosyn. 2012. № 26. S. 143-149.

23. Somov M.V. Upravlinnia konkurentospromozhnistiu budivelnnoho pidpriemstva derzhavnoi formy vlasnosti: avtoref. dys... kand. ekon. nauk: 08.00.04 / M.V.Somov; KNUBA K., 2013. — 21 s.

24. Marchuk T.S. Ekonomichna otsinka konkurentnozdatsnosti budivelnnykh

25. orhanizatsii: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.04 / T.S. Marchuk ; Kyiv. nats. un-t bud-va i arkh. — K., 2010. — 17 s.

26. Verkhohliadova N., Kononova O. Informatsiine zabezpechennia upravlinnia konkurentospromozhnistiu budivelnnoho pidpriemstva / N. Verkhohliadova, O. Kononova// Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu. – 2016. – № 4(236). – S. 47-58..

27. Skvortsov I.B. Formuvannya stratehichnoi konkurentospromozhnosti i

28. antykrizovoho potentsialu budivelnnoho pidpriemstva na bazi staloho

29. rozvytku/ I.B. Skvortsov, O.Ia. Zahoretska// Budivelne vyrobnytstvo 2019. №68, S.117-121

30. Ovsyuk M. O. Udoshkonalennia metodiv konkurentospromozhnosti budivelnnoho pidpriemstva v umovakh kryzy // Biznes Inform. 2011. №6. С. 65 – 67.

O.Yu. Bielienkova, O.O. Molodid

Theoretical dimensions of enterprise competitiveness – economic and social aspect

The article conducted a thorough study of theoretical and methodological approaches to measuring the competitiveness of construction enterprises as a complex economic category, reflecting the ability of the enterprise to function effectively in the market, attract investments, adapt to changes in the environment and ensure long-term profitability. In the conditions of transformations of the economy, unstable institutional environment, increasing competition, in particular as a result of the implementation of large -scale programs for the restoration of infrastructure in Ukraine, the problem of determining the real level of competitiveness of the enterprises of the construction sector is of particular relevance.

The content of the concept of "competitiveness of a construction enterprise" from the standpoint of system and resource-functional approaches is specified, which allows to take into account both internal characteristics (resource

potential, technological level, quality of management, financial stability), and external factors of influence (industry trends, regulatory environment, market).

A comparative analysis of existing methodological approaches to the evaluation of competitiveness, in particular parametric, rating, matrix and integral, has been carried out. The advantages and restrictions of each of them are determined, taking into account the industry specificity of construction. The need for complex multifactorial evaluation, which includes financial, economic, production, technological, marketing, personnel and organizational and management indicators, is substantiated. The generalized structure of indicators is proposed, which allows to formalize the level of competitiveness using the integral coefficient, taking into account the weight of each criterion.

Particular attention is paid to the construction of the author's model of competitiveness assessment, which allows both a comparative analysis between enterprises and monitoring of internal dynamics over time. The model takes into account the specific market risks of the construction industry, the level of innovative development of the enterprise, its participation in public-private partnerships, reputation capital and the ability to attract funding.

Keywords: competitiveness, enterprise, innovations, sustainable development, social responsibility of business, social, economic, environmental factors, social protection, corporate culture, company reputation, economic security.

Посилання на статтю

АРА: Bielenkova, O.Yu., Molodid, O.O. (2022). Teoretychni vymiry konkurentospromozhnosti pidpriemstva – ekonomiko-sotsialnyi aspekt. [Theoretical dimensions of enterprise competitiveness – economic and social aspect]. *Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti budivnytstva v umovakh formuvannia rynkovykh vidnosyn*, 49(2), 11-29.

ДСТУ: Беленкова О.Ю., Молодід О.О. Теоретичні виміри конкурентоспроможності підприємства – економіко-соціальний аспект [Текст] Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин. 2022. № 49(2). С. 11 - 29.